

Miloslav Petrussek

LAUDATIO

u příležitosti udělení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Zygmuntu Baumanovi

Pražská křižovatka
5. října 2006

Myslitel tragédií i nadějí naší doby

Sám životní příběh Zygmunta Baumana, sociologa, filozofa a etika polského původu a působícího dnes ve Velké Británii, a jeho ženy Janiny by vydaly na samostatnou knihu, která by byla více než jen svědectvím o tragédiích, peripetiích a nadějích 20. století, ale i jejich hlubokou intelektuální reflexí. Ostatně paní Janina svůj příběh popsala v knize plné hořkosti, zklamání i nadějí a víry v člověka, v knize, o níž její muž Zygmunt řekl, že díky ní pochopil proč se vlastně všemi těmi velkými tématy naší doby zabývá a co je jejich intelektuálním a mravním svorníkem. Klíčová Baumanova kniha *Modernita a holocaust* poprvé důsledně sociologickými prostředky a současně nesmírně přesvědčivou literární formou ukázala ambivalenci modernity, její vnitřní rozpornost, totiž zejména to, že holocaust byl výsledkem jedinečného setkání faktorů, které byly samy o sobě obyčejné a běžné, ale ve svém výsledku a ve spojení s jinými faktory daly výsledek historicky bezprecedentní.

Bauman je ve svých intelektuálních zájmech nesmírně mnohostranný, ořez z tragédií 20. století je ale většinou nevysloveně přítomen ve všech jeho textech. Bauman je v nejlepším slova smyslu moralista, ačkoliv by asi sám na sebe takové označení nevztáhl, jestliže moralistou rozumíme nikoliv člověka s káravě zdviženým prstem; on je však myslitelem, pro něhož je téma osobní mravní odpovědnosti ústředním tématem teoretickým i životním. A tak nejen Baumanova *Postmoderní etika*, ale i práce věnované svobodě, individualizované společnosti, smrti a nesmrtelnosti, ba i globalizaci jsou nesené stejným či podobným étosem. V knize o globalizaci, kterou jiní zaplňují čísly a nadějeplnými předpověďmi o šťastně zasítovaném světě, vzpomíná Bauman na podobnou akademickou světoběžnici, za jakého se pokládá po vyhnání z Polska v roce 1968 i on sám, Agnes Hellerovou, která kdysi

posmutněle napsala – můj domov je tam, kde žije moje kočka. Bauman ví, že globalizovaný svět je stejně ambivalentní jako všechno, co nás obklopuje, od dálnic a hypermarketů po péči o tělo a tzv. ethnomusic, ale ví víc: éra globalizace je také érou, v níž se rozpadla komunikace mezi vzdělanými elitami a lidem. Elity nemají lidu co říci: nemají nic, co by v jejich mysli zaznělo ozvěnou jejich vlastní zkušenosti a jejich možné budoucnosti.

Zygmunt Bauman nepatřil k tomuto druhu elit, jeho komunikační schopnost s ostatními se nikdy nerozpadla. Naprosto nepřímým, ale přesvědčivým důkazem je skutečnost, že se Bauman v Čechách nejen vydává, ale i čte – a čte a komentuje, čte i kritizuje. Nenechává nikoho ze svých čtenářů lhostejným, což je výsledkem minimálně dvou věcí: toho, co sděluje, a toho, jak to sděluje. Bauman nesděluje banality, protože i nejtriviálnější stránky našich životů dovede nasvítit z neobvyklého úhlu, a volí k tomu literární formu, jež navazuje na nejlepší tradice sociologické a filozofické eseistiky – je poučen samozřejmě Simmelem, ale také velkou literaturou zejména 20. století – Kafkou, Borghesem, Musilem, nejednou odkazuje na Kunderu, zná Švejka a rozumí mu, samozřejmě najdeme odkazy na Huxleyho i na Orwella, ale i na Rabelaise či Brocha. Snad proto je pro příliš excentrické filozofy a sociology málo atraktivní: Baumana totiž nikdy nezajímaly akademické spory o to, kolik paradigmat tančí na špičce jehly jediné sociologie, mýjely ho prázdné šarvátky, které se týkaly jenom vědy samotné a nikoliv světa, o němž měla vypovídat. Popravdě řečeno – tuto etapu si odbyl ještě v Polsku, na konci 50. let, a nikdy se k ní nevrátil. Zlomyslná otázka, zda to, co Bauman píše, není vlastně eklekticismus, který se napájí z pramenů až příliš různorodých, třeba od Lévinase po Senetta a z jiného hlediska od Corbusiera po Chagalla, je otázka pro Baumana irelevantní – a právem. Jeho sociologie je sociologií odpovědnosti a volby, tedy sociologií svobody. Bauman ví lépe než kdo jiný, jak omezené možnosti sociologie má v současném složitém světě. Ví totiž, že sociologie nám neobjasní, jak se bude život dále vyvíjet. Neujistí nás ani, jak dopadnou naše snahy život vědomě utvářet, neposkytne nám jistotu, jak to všechno dopadne. Sociologie nám ale může usnadnit výběr, může nám ukázat to, co ze své každodenní perspektivy nevidíme, a tak nám zjednodušit rozhodování mezi volbami, tedy – jinými slovy – nabízí možnost co nejlépe, i když nikoliv neomylně, využívat možností svobody, kterou nám budoucnost nabídnout nemusí.

Slyšme pozorně – jde o svobodu, kterou máme a již si musíme vážit, protože budoucnost nám ji již nabídnout nemusí. Zygmunt Bauman, velký filozof a sociolog naší doby, není ale ani relativista ani pesimista. Je moudrý, životem zkoušený a moderní vědou poučený myslitel, který nám nabízí neobvyklé a proto ne vždycky příjemné perspektivy

našich možných budoucností. Ví totiž lépe než kdokoliv jiný, že za víru, že můžeme žít v nejlepším z možných světů, pokud už v něm nežijeme, se platí veliká daň - od ztráty iluzí po zmařené lidské životy. A přesto – Baumanovo krédo je optimistické, protože je založeno na víře ve schopnost člověka vzít do svých rukou odpovědnost za svůj vlastní osud a osudy svých blízkých.

Bauman, velký ctitel teoretika postmoderní ironie Rortyho, ale i velkých ironiků Kundery a Musila, sám ironizuje postavení chudého či jen středně bohatého konzumenta v pozdně moderní společnosti, který se nemůže proměnit z tuláka v turistu, protože na to prostě nemá – je to však ironie laskavá, poučená a proto varující: „Tito defektní konzumenti kazí legraci, protože nemažou kola spotřební ekonomiky a jsou neužiteční v tomto jediném smyslu. A protože jsou neužiteční, jsou taky nežádoucí a protože jsou nežádoucí, jsou přirozeným předmětem stigmatizace a vhodným obětním beránkem“.

Velký humanista naší doby, profesor a doktor honoris causa Karlovy univerzity Zygmunt Bauman ví, že lidstvo se stigmatizací a obětními beránky učinilo ve 20. století tu nejhrůznější zkušenost. Jeho analýzy současnosti jsou i proto nejen analyticky mimořádně cenné, ale i varující. Hlas Zygmunta Baumana by právě proto rozhodně neměl být přeslechnut. Nadace Dagmary a Václava Havlových Vize 97 k tomu chce svým rozhodnutím vyznamenat profesora Baumana každoroční cenou udělovanou osobnostem zvláště zasloužilým o lidstvo a humanitní poznání přispět.